

Η Εκπαιδευτική Θεωρία του Πλάτωνα

Plato`s theory of Education

Μαρία Ανδριτσοπούλου, BEd, MA, PhD, Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου ΠΕ06 (4ο Π.Ε.Κ.Ε.Σ. Αττικής),
mariandrits@gmail.com

Maria Andritsopoulou, BEd, MA, PhD, Education Coordinator for English Language Teaching (4th Regional
Center for Educational Planning of Attica), mariandrits@gmail.com

Abstract: This article attempts to convey the views of the Greek philosopher Plato on Education, as described in the masterpiece books of his heyday: the “Republic” and the “Laws”, as well as to highlight the value of his pedagogical principles. Plato`s vision is to shape through education the ideal man, who aims to reach the highest levels of excellence, so as to acquire the knowledge of the absolute truth which derives from divine insight. Education is considered to be the basis for achieving the “ideal” state organization, as it cultivates morally sound, responsible and conscious characters with a rich intellectual background, who in return apply their skills to serve the common good, in order to ensure the social justice and consequently the social prosperity & happiness for all citizens.

Key-words: Plato, Republic, Laws, educational theory, pedagogical principles

Περίληψη: Σ’ αυτή τη γραπτή εργασία επιχειρείται η έκθεση των απόψεων του μεγάλου Έλληνα φιλοσόφου της αρχαιότητας, του Πλάτωνα, για την Παιδεία, όπως εμπεριέχονται στα βιβλία της περιόδου της ακμής του, την «Πολιτεία» και τους «Νόμους», καθώς επίσης η ανάδειξη της αξίας των παιδαγωγικών του αντιλήψεων. Ο Πλάτων οραματίζεται να διαπλάσσει μέσω της εκπαίδευσης τον ολοκληρωμένο άνθρωπο, που θα φθάσει στα ανώτατα ύψη τελειότητας, ώστε να θεαθεί το Αγαθό και να αποκτήσει τη γνώση της απόλυτης αλήθειας. Η παιδεία είναι το κύριο μέσο για την καλλιέργεια της αρετής και προβάλλεται ως βάση της επίτευξης της «ιδανικής» πολιτειακής οργάνωσης, καθώς δημιουργεί ηθικά άρτιους, υπεύθυνους και συνειδητοποιημένους χαρακτήρες, με πλούσιο διανοητικό υπόβαθρο, που θα θέσουν τις ικανότητές τους στην υπηρεσία του γενικότερου συμφέροντος για την εξασφάλιση της κοινωνικής δικαιοσύνης και κατ’ επέκταση της ευδαιμονίας και ευτυχίας των πολιτών.

Λέξεις-Κλειδιά: Πλάτων, Πολιτεία, Νόμοι, εκπαιδευτική θεωρία, παιδαγωγικές αρχές

Εισαγωγή

«...άρα παιδεία μεν εσθ’ η παίδων ολκή τε και αγωγή πρὸς τον ὑπὸ του νόμου λόγον ορθὸν εἰρημένον, καὶ τοις ἐπιεικεστάτοις καὶ πρεσβυτάτοις δι’ ἐμπειρίαν συνδεδογμένον ὡς ὄντως ορθός ἐστιν»

Η Πλατωνική φιλοσοφία έχει σαν στόχο της τη σωστή παιδεία και την αρμόζουσα πολιτεία. Η παιδεία, το «εν μέγα» στο πλατωνικό αξιακό σύστημα, είναι το πρωταρχικό μέλημα της πολιτείας. Ο ρόλος της είναι σημαντικότερος για το πολιτικό και κοινωνικό γίνεσθαι, καθώς δεν αποσκοπεί μόνο στην εκμάθηση γνώσεων, αλλά αποτελεί το μοναδικό αποτελεσματικό μέσο στη διαμόρφωση και προαγωγή του ήθους των πολιτών. Σύμφωνα με την πλατωνική αντίληψη για την κοινωνική ευδαιμονία, η πραγμάτωση της ιδανικής πολιτειακής οργάνωσης θα στηριχθεί στην Παιδεία.

Η αναζήτηση της «αρίστης πολιτείας» και του ορθού τρόπου του πολιτεύεσθαι, όπως κυρίως επιχειρείται στο έργο του «Πολιτεία», συνδέεται άμεσα με την κατάλληλη εκπαίδευση που θα τύχουν οι άρχοντες της πολιτείας. Εκείνοι, ακολούθως, ως εκπρόσωποι της πολιτείας κι εκφραστές του νόμου θα διευθετήσουν τα εκπαιδευτικά θέματα και θα κατευθύνουν την παιδεία των νέων με στόχο την κατάκτηση της αρετής, σύμφωνα με τις παιδαγωγικές αντιλήψεις και τις διδακτικές θεωρίες του ιδεαλιστή φιλόσοφου και θεμελιωτή του Ορθολογισμού, όπως αυτές εμπεριέχονται στο έργο του «Νόμοι».

1. Η σχέση της παιδείας κατά τον Πλάτωνα με τη Θεωρία των Ιδεών

1.1 Η Πλατωνική Ιδέα του Αγαθού ως σκοπός της παιδείας

Ο Πλάτων εισηγήθηκε μια ολόπλευρη και σφαιρική παιδεία, που δεν είχε ως αποκλειστικό σκοπό την απόκτηση γνώσεων, αλλά τη διάπλαση ηθικών και άρτιων χαρακτήρων με πλούσιο διανοητικό υπόβαθρο, ικανοί να αναλάβουν τη διακυβέρνηση της πολιτείας (Τζαβέλλα Κ., Γ., 2015). Κατά συνέπεια, η εκπαίδευση στον Πλάτωνα λειτουργεί ως μέσον επιλογής των κατάλληλων ανθρώπων για τη διακυβέρνηση της πολιτείας. Αν όμως ο Πλάτων υπέλαβε την παιδεία σαν θεμελιώδη λειτουργία της πολιτείας, την πολιτεία θεώρησε σαν θεμελιώδη πραγμάτωση της ψυχής. (Τζαβέλλα, 2015). Ως εκ τούτου και για την πληρέστερη κατανόηση του εκπαιδευτικού του συστήματος θεωρείται χρήσιμη η αναφορά στην *Περί της Ψυχής* θεωρίας του, που είναι άρρητα συνδεδεμένη με τη θεωρία *Περί των Ιδεών* και αποτελούν το κεντρικό δόγμα της Πλατωνικής Φιλοσοφίας, τη κορύφωση ολόκληρης της Πλατωνικής έρευνας, την «θεωρησιακή ουσία» αυτής σύμφωνα με τον Hegel. (Παραδόσεις Ιστορίας της Φιλοσοφίας, Απαντα, Δεύτερη έκδοση εκδ. Herman Glockner, τ. 18^{ος}, σ. 199). Πιστός στις φιλοσοφικές του αρχές, ο Πλάτων συσχέτισε το ζήτημα της παιδείας με αυτό της ανακάλυψης της «καθαρής» αλήθειας και της στροφής της ψυχής προς το νοητό κόσμο των Ιδεών (Κακατόλη, 2020:14).

Ο Πλάτων θεωρεί ότι η ψυχή, σε μια προκοσμική περίοδο της ύπαρξής της και στον υπερουράνιο τόπο ευρισκόμενη, πριν ακόμα εγκατασταθεί στο ανθρώπινο σώμα, προσατενίζει τις Ιδέες. Οι ιδέες αυτές, που είναι τα αρχέτυπα των πραγμάτων, υπάρχουν στον υπερβατικό αυτό χώρο αμετάβλητες, επομένως ακίνητες, προσδίδοντας την ακριβή πραγματικότητα των φαινομένων. Τα αντικείμενα, που υπόκεινται διαρκώς στην έννοια της ροής, δε μπορούν να

μας παρέχουν το «όν» όπως είναι (παρά μόνο το φαινόμενο αυτού). Ο Πλάτων αποδέχεται πολλές ιδέες, καθώς πλήθος είναι τα αισθητά που θεωρούνται απεικασματα αυτών. Οι ιδέες καλούνται είδη, ονομασία που προσιδιάζει στη φύση τους και διευκρινίζει τη σχέση τους με τα αισθητά. Ο Πλάτων καλεί την ιδέα «ουσίαν», «ουσίαν αίδιον», «όντως ουσίαν», «παντελώς όν» και «όντως όν». Αυτά θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως τα κατηγορήματα των Ιδεών, των αυθύπαρκτων αυτών και άφθαρτων οντοτήτων, που αδέσμευτες από κάθε σωματικότητα κι ανεξάρτητες από την ανθρώπινη σκέψη, αποτελούν τα αιώνια πρότυπα και παραδείγματα των όντων.

Η ψυχή, συνεπώς, γνωρίζει την αλήθεια, τη δικαιοσύνη, το καλό και τις άλλες ιδέες. Κατά το νόμο της Αδράστειας, όμως, όταν σε ορισμένη περίοδο δε μπορεί να ανανεώσει την επικοινωνία της μαζί τους, γεμίζει με λήθη και κακία και πέφτει στη γη, οπότε με κάποιο τρόπο εμφυτεύεται κατά περίπτωση σε διάφορες κατηγορίες ανθρώπων. Είναι όμως έτοιμη με την κατάλληλη βοήθεια να ενθυμηθεί τις αιώνιες εκείνες ιδέες και να οδηγηθεί στην αληθινή γνώση.

Ως εκ τούτου, διαφαίνεται πως η όλη διδασκαλία του Πλάτωνα για τη γνώση και τη μάθηση, αλλά και γενικότερα για την αγωγή και παιδεία, σε σχέση με τη θέση της μέσα στην πολιτεία στηρίζεται στην καταγωγή των ψυχών. Τούτο συμβαίνει διότι όλη η γνώση μας και κάθε μάθηση δεν είναι παρά η ανάμνηση των όσων είχε δει η ψυχή μας στην προχρονική ζωή της. Η ναρκωμένη μνήμη αφυπνίζεται στη θέα των πραγμάτων (των φαινομένων της ροής), που μοιάζουν ή διαφέρουν (είναι έκτυπα των αρχετύπων) από τις άλλοτε γνωστές της υπερκόσμιες μορφές (το Αιώνιο Αρχέτυπο), όταν μια σειρά από εντυπώσεις των αισθήσεων προκάλεσαν τη σύγκριση, το συσχετισμό ή το συμπερασμό μας. Με αυτή του τη θεωρία για τις ιδέες ο Πλάτων γίνεται θεμελιωτής της Ιδεοκρατίας.

Αν και ο Πλάτων δεν κάνει ποιοτική διάκριση ανάμεσα στις ιδέες, αποδίδει ωστόσο σημαντικότατη θέση στην ιδέα του Αγαθού, δεχόμενος ότι διαφέρει από τις άλλες ιδέες «πρεσβεία και δυνάμει». Το Αγαθό είναι κατά τον Πλάτωνα ο «ήλιος του νοητού», η ύψιστη ηθική αρχή, υπερβατική και ταυτισμένη με το θείο, ο σκοπός της ύπαρξης και θα θέσει κύριο σκοπό της παιδείας τη στροφή του ανθρώπου σε αυτό (Πολιτεία, 508b). Την ιδέα του Αγαθού αποκαλεί «επέκεινα της ουσίας του είναι», το «μέγιστον μάθημα» (Πολιτεία, 504e - 505a) κι αποτελεί «πάντων αύτη των ορθών τε και των καλών αιτίαν» (Πολιτεία, 517c), την ανυπέρθετη αρχή της επιστήμης και της αλήθειας. Το πλατωνικό «αγαθόν» παίρνει την πλήρη διαμόρφωσή του στην Πολιτεία, όπου βρίσκεται στην κορυφή της πυραμίδας της γνώσης κι αποτελεί πολικό αστέρι της παιδείας και ακρογωνιαίο λίθο της πολιτείας.

1.2 Η Πλατωνική γνωσιοθεωρία μέσα από την αλληγορία του σπηλαιού

Η πλατωνική οντολογία και γνωσιοθεωρία, ακολουθεί μια πορεία από τον κόσμο των ορωμένων, δηλαδή των αισθητών (εικόνες / ορατά), που είναι όπως αναφέραμε ατελής και κινούμενος, «ο κόσμος της γένεσης» και ο οποίος δε μας παρέχει ακριβή γνώση (αλλά μόνο

‘τη δόξα’ δηλαδή ‘την εικασία’ και ‘την πίστη’) στον κόσμο των νοούμενων που είναι ο κόσμος της «ουσίας», άρα και της ακριβούς γνώσης. Η γνώση αυτή περνάει από τη βαθμίδα της διάνοιας, η οποία εμπεριέχει γενικεύσεις (γενικές έννοιες), που δεν έχουν ολότελα απαλλαγεί από την επαφή τους με τον κόσμο των ορατών και την ανώτερη της επιστήμης, στην οποία αντιστοιχεί ο καθαρός λόγος (ορθολογισμός), ο απαλλαγμένος από τα ορατά, όπου πάνω του λάμπει η ιδέα αυτή του αγαθού και ενυπάρχει η έννοια της αρετής ως προς την οποία πρέπει να ασκηθεί κάθε ανθρώπινη κοινωνία.

Ενδεικτική της ανύψωσης της ψυχής μέσα από τις διάφορες βαθμίδες της γνώσης μέχρι την ιδέα του αγαθού, καθώς και της σχέσης μεταξύ παιδείας κι α παιδευσίας είναι η περίφημη εκείνη αλληγορία του σπηλαίου στο Ζ΄ βιβλίο της Πολιτείας (Πολιτεία, 514a - 517a). Η ψυχή επιτυγχάνει την ανύψωση αυτή διανύοντας τέσσερις βαθμίδες γνώσης :

α) Πρώτη βαθμίδα είναι η «**εικασία**», που αναφέρεται στα απεικασματα και στα ομοιώματα των αντικειμένων. Αντιστοιχεί στις εικόνες, τις σκιές των ομοιωμάτων που βλέπουν οι δεσμώτες στην αλληγορία του σπηλαίου όταν περνούν μπροστά από τη λάμψη της φωτιάς κι αυτές θεωρούνται σαν πραγματικές υπάρξεις. Οι δεσμώτες «ομοιάζουν» με εμάς, καθώς οι γνώσεις τους στηρίζονται στα δεδομένα των αισθήσεων.

β) Η δεύτερη βαθμίδα είναι η «**πίστις**», που αντιστοιχεί στη γνώση των συγκεκριμένων ως προς την αίσθηση αντικειμένων κι όχι της σκιάς τους.

Αυτές τις δύο βαθμίδες ο Πλάτων καλεί «**δόξαν**» που είναι το στάδιο ανάμεσα στην άγνοια - μη όν και στη νόηση - όν.

γ) Στην τρίτη βαθμίδα, τη «**διάνοια**», η γνώση περνάει στο νοητό κόσμο αλλά δεν έχει ακόμα απαλλαγεί από τον ορατό. Είναι η περιοχή των «υποθέσεων» που εμπεριέχει γενικεύσεις κι αφαιρέσεις. Εδώ ανήκουν τα μαθηματικά, που τοποθετούνται από τον Πλάτωνα ανάμεσα στη «δόξα» και στη «νόηση» .

δ) Στην τέταρτη βαθμίδα είναι η «**νόησις**», ο καθαρός λόγος που στηρίζεται στη Διαλεκτική για να φτάσει «μέχρι του ανυποθέτου επί την του παντός αρχήν» (Πολιτεία, 511b). Αυτή προχωρεί έξω από τις υποθέσεις, χωρίς να οδηγείται από εικόνες αλλά καθαρά νοητά είδη. Αυτές τις βαθμίδες καλεί ο Πλάτων «**επιστήμην**».

Αυτή είναι σύμφωνα με τον Πλάτωνα η πορεία της γνώσης από τα «ορώμενα» ως τα «νοούμενα», από το σκιάδη κόσμο των αισθήσεων στην αλήθεια των πραγμάτων, στην ενόραση του Αγαθού. Για να φτάσει ως εκεί ο άνθρωπος πρέπει να περάσει όλη την κλίμακα των γνώσεων - από την άσκηση του σώματος και του ήθους ως τα μαθηματικά και τελευταία τη Διαλεκτική, την κορωνίδα όλων των Επιστημών. Αυτή είναι η ανοδική, μακρόχρονη κι επίπονη μνητική πορεία, που μόνο λίγοι κι εκλεκτοί μπορούν να ολοκληρώσουν. Αυτοί οι ώριμοι πλέον άνθρωποι, που έχουν ασκηθεί στον καθαρό λόγο (ορθολογισμό), θα μπορούν να ανοίξουν την πόρτα και να μουν στον καθαυτό κόσμο των Ιδεών, στην απολυτικοποιημένη Ιδέα του Αγαθού και να ατενίσουν την ίδια την αλήθεια, αναλαμβάνοντας την ευθύνη διακυβέρνησης της πολιτείας και την επιβολή «της κόσμιας τάξης» σ’ αυτήν. Ο ανώτερος σκοπός της παιδείας στην πλατωνική πολιτεία είναι η θέαση του Αγαθού. «Ως αν το ον και του

όντος το φαινότατον δυνατή γέννηται ανασχέσθαι θεωμένη τούτο δ' είναι φάμεν τ' αγαθόν» (Πολιτεία, 518cd).

2. Η πλατωνική παιδεία, όπως παρουσιάζεται στην «Πολιτεία»

2.1 Οι κοινωνικές τάξεις της πολιτείας σύμφωνα με την περί ψυχής θεωρία του Πλάτωνα

Η έννοια του ύψιστου αγαθού, όπως ήδη προαναφέρθηκε, δεν υπάρχει στον αισθητό κόσμο. Αντίθετα ο αισθητός κόσμος, μέσω της ψυχής, οφείλει να ανυψωθεί προς αυτόν που βρίσκεται στη σφαίρα του υπερβατικού. Η ψυχή που είναι αιώνια και δε γηράσκει, εξ αιτίας της συνύπαρξής της με το σώμα, χάνει τη θεϊκή της ιδιότητα, αφού υπόκειται σε μεταβολές. Επιθυμεί όμως διακαώς την κάθαρσή της και την επιστροφή της στον πρότερο βίο της, εκείνο των ιδεών. Αυτή η επιστροφή της ψυχής από τον κόσμο των απατηλών παραστάσεων στην καθαρή γνώση αποτελεί και την έννοια της φιλοσοφίας του Πλάτωνα. Δέχεται ο Πλάτων τριπτή υπόσταση της ψυχής διακρίνοντας ως μέρη της: το «βουλευτικόν»/«επιθυμητικόν», που εκφράζει τις βασικές ανάγκες του ατόμου / τα ένστικτα, τις ορμές και τις επιθυμίες του (με έδρα το υπογάστριο), το «θυμοειδές», που επιχειρεί να τιθασεύσει το επιθυμητικόν (με έδρα τη θωρακική χώρα) και το «λογιστικόν», στο οποίο υπακούν τα δύο πρώτα, καθώς είναι ανώτερο (με έδρα την κεφαλή). Σε αντιστοιχία με την τριμερή διαίρεση της ψυχής φρονεί ότι πρέπει να πραγματοποιείται και η αγωγή, αλλά και να διαρθρώνεται η πολιτεία.

Σύμφωνα με την περί ψυχής θεωρία του, λοιπόν, διέτύπωσε τις απόψεις του για τη σύνθεση της πολιτείας από 3 κοινωνικές τάξεις, με βάση ένα σύστημα καταμερισμού της εργασίας ανάμεσα στις ομάδες ελεύθερων πολιτών ανάλογα με ότι προσιδιάζει στη φύση του καθενός. Ακολούθησε, δηλαδή, τη φυσική διάκριση των ανθρώπων σύμφωνα με τις ικανότητές τους, παρέχοντάς τους παιδεία. Το κοινωνικό αυτό σχήμα περιελάμβανε : 1) τους **δημιουργούς**, δηλαδή τους βιοτέχνες και τους γεωργούς σε αντιστοιχία με το «βουλευτικόν» (επιθυμητικόν) 2) τους **φύλακες** (επίκουρους) δηλαδή τους στρατιωτικούς σε αντιστοιχία με το «θυμοειδές» και 3) τους **άρχοντες**, δηλαδή τους φιλοσόφους - κυβερνήτες της πολιτείας σε αντιστοιχία με το «λογιστικόν» της ψυχής. Η αντιστοιχιστική αυτή προέκυψε από την ακόλουθη: Η **σοφία** των αρχόντων αντιστοιχεί στο λογικό στοιχείο της ψυχής, η **ανδρεία/γενναιότητα** των φυλάκων στο θυμοειδές και η **σωφροσύνη** (για αυτοέλεγχο) της τάξης των δημιουργών, που αναζητά το όφελος και την ηδονή, στο επιθυμητικόν. Πάνω στις απόψεις αυτές ο Πλάτων θεμελιώνει το εκπαιδευτικό του σύστημα όπως παρουσιάζεται στην «Πολιτεία». Πιστεύει αυτός ότι οι άνθρωποι γεννιούνται με μια φυσική προδιάθεση, με μια καθορισμένη ποιότητα και μεθοδεύει την συγκεκριμένη ταξική θεωρία με τον μύθο των μετάλλων για να αιτιολογήσει την κατάταξη των πολιτών, προκειμένου να πειστούν πρωτίστως οι Άρχοντες και οι Φύλακες και εν συνεχεία τα υπόλοιπα στρώματα της κοινωνίας (Σακελλαράκη – Καπράνος, 2016). Όσοι είναι γεννημένοι για άρχοντες έχουν στη σύστασή τους **χρυσάφι**, όσοι είναι γεννημένοι για φύλακες έχουν **ασήμι**, κι οι δημιουργοί είναι πλασμένοι από ευτελή μέταλλα, από **σίδηρο** και **χαλκό** (Γεωργούλης, 1975: 224-225).

Η τελευταία αυτή στην ιεραρχία τάξη της πολιτείας, η τάξη των δημιουργών, που λόγω της ταπεινότητάς της δεν έχει συμμετοχή στην πολιτική ζωή, με την εργασία της συντηρεί τις άλλες, ικανοποιώντας όλες τις υλικές ανάγκες. Απαγορεύεται σε αυτούς να έχουν ιδιοκτησία. Γι' αυτή την τάξη, που αντιπροσωπεύει καθαρά την υλική όψη της ζωής, προβλέπεται η απαιτούμενη για την άσκηση του επαγγέλματος εκάστου στοιχειώδης εκπαίδευση. Κατέχουν δηλαδή, τις βασικές γνώσεις, εκείνες που τους είναι απαραίτητες για την ενασχόλησή τους με τις τέχνες και το εμπόριο και συνίσταται σε ανάγνωση, γραφή κι αρίθμηση. Οι πολίτες αυτοί δεν διαθέτουν τα φυσικά προσόντα, ώστε να προχωρήσουν στα επόμενα στάδια εκπαίδευσης.

2.2 Η εκπαίδευση των Φυλάκων

Η δεύτερη τάξη, των φυλάκων, είναι εντεταλμένη να προστατεύει το κοινωνικό σύνολο από εξωτερικούς εχθρούς κι από εσωτερικές συγκρούσεις. Από την προνομιακή αυτή τάξη των πολεμιστών ή φυλάκων, που θα πρέπει όπως οι καλοί οι σκύλοι να είναι επίφοβοι για τους ξένους, ημερότατοι για τους δικούς τους και γενικά σωτήρες της πόλης, θα αναδειχθούν μια μέρα οι ανώτατοι άρχοντες της πολιτείας. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να τυγχάνουν διπλής αγωγής, *Μουσικής και Γυμναστικής αγωγής*: «Ἔστιν δε που η μεν επί σώματι γυμναστική, η δ' επί ψυχή μουσική» (Πολιτεία, 376e).

Η Μουσική αγωγή τους παρέχει πνευματική καλλιέργεια που τους καθιστά δυνατούς στη γνώση και η γυμναστική σωματική άσκηση που τους ενδυναμώνει τη βούληση (το θάρρος). Συνιστά μάλιστα ο Πλάτων να προηγείται η μουσική αγωγή της γυμναστικής για να είναι ο νέος ικανός να κρίνει και εξαιρεί την Ποίηση, επειδή κατά τη γνώμη του ασκούσε αρνητική επίδραση στην ψυχή των νέων παραπλανώντας τους με τους μύθους, που εμπεριέχουν ψευδείς παραστάσεις για τους θεούς. Είναι απαραίτητο οι φύλακες να σχηματίζουν σωστή άποψη για την ουσία του θείου, που είναι η αναλλοίωτη, αληθινή, τέλεια αιτία του καλού. Ο Πλάτων ασκεί αυστηρή κριτική στις παλιές μυθολογικές παραδόσεις, που είναι ποικίλες και αντιφατικές. Οι θεοί και οι ήρωες με τα ανθρώπινα πάθη δεν έχουν θέση στην πλατωνική πολιτεία και μαζί τους εξοστρακίζει όσους τους τραγούδησαν, τους απεικόνισαν και τους ενσάρκωσαν, όπως τον Όμηρο, τον Ησίοδο, τον Ευριπίδη και τους άλλους επικούς και τραγικούς ποιητές, μη αναγνωρίζοντας στο περιεχόμενο των έργων τους ηθική και θρησκευτική αξία (Δεσποτόπουλος, 1997). Πιστεύει πως τόσο οι θρηνολογίες κι ιδιαίτερα οι μυθικές διηγήσεις για τον Άδη χαλαρώνουν την ψυχική αντοχή των φυλάκων, όσο και οι αστείες διηγήσεις καταστρέφουν το ήθος και χαλαρώνουν επίσης την ψυχή (Πολιτεία, 387bde). Οι φιλόσοφοι θα πλάσουν μια άλλη μυθολογία, προσαρμοσμένη στις ανάγκες της πολιτείας και θα περιέχει τους «σκοπίμους» μύθους, δηλαδή εκείνους που θα πρέπει, κατά την κρίση τους, να αποτελούν τα ιδεολογικά πρότυπα των νέων ανθρώπων που θα διαπλάσουν. Η ιδεώδης πολιτεία του δεν αποδέχεται τις Τέχνες, ότι «...βάνασοι που άπασαι έδοξαν είναι» (Πολιτεία, 522b). Άρα μόνο η γυμναστική και η μουσική διαμορφώνουν το σώμα και συνηθίζουν τη ψυχή στην ευαρμοστία και την ευρυθμία. Στοιχεία της μουσικής είναι ο λόγος, η αρμονία και ο ρυθμός. Ο Πλάτων εκτιμά πολύ την εκπαιδευτική τους σημασία, καθώς η επίδρασή τους στο χαρακτήρα του ανθρώπου είναι μεγάλη. Αποδοκιμάζεται η θηλυπρεπής, παθητική ή

μελαγχολική μουσική της Λυδίας και της Ιωνίας κι επαινείται η Δωρική και η Φρυγική μουσική που είναι ηρωική, διότι αποσκοπεί στη σφυρηλάτηση ανδροπρεπούς ήθους και στη βελτίωση του φρονήματος των πολεμιστών. Η μουσική αγωγή, επίσης, βοηθάει αποτελεσματικά, ώστε ο μελλοντικός φύλακας να μάθει τις ιδέες της αυτοκυριαρχίας, της γενναιότητας και άλλες στον αρχικό τους τύπο, όπως τις γνωρίζει στα γήινα έκτυπά τους. Από τα μουσικά όργανα θεωρεί πιο σημαντικά τη λύρα και την κιθάρα, απορρίπτοντας όλα τα πολυφωνικά και πολύχορδα, καθώς αυτά δεν αναπτύσσουν το σεμνό ήθος.

Η γυμναστική, που μεταβάλλεται βαθμιαία σε πολεμική άσκηση, συμπληρώνει τη Μουσική αγωγή στην ολοκλήρωση της παιδείας των φυλάκων αποσκοπώντας, όπως προαναφέρθηκε, στην απόκτηση φυσικής δύναμης και στη χαλύβδωση της βούλησης. Και οι δύο διαπλάθουν το άτομο προς τη «σωφροσύνην» και την «ανδρείαν», καθώς ασκούν τη σωστή επίδραση πάνω στις δύο δυνάμεις της ψυχής, στο λογικό και στο βουλευτικό κι αναπτύσσουν ολοκληρωμένα τον άνθρωπο, που επιτυγχάνει έτσι την αρμονία του είναι του. Άρα η μεικτή αγωγή διαπλάθει τον τέλειο άνθρωπο.

Στο εκπαιδευτικό σύστημα του Πλάτωνα, επεξεργασμένο μεθοδικά κι ορθολογικά, οι γνώσεις κλιμακώνονται, ώστε μέσα από μία μνητική διαδικασία κι αλληπάλληλα στάδια δοκιμασιών να φτάνουν στα ανώτερα σκαλοπάτια οι άξιοι για την άσκηση εξουσίας. Έτσι, μετά τη γυμναστική και τη μουσική, οι επόμενες βαθμίδες μόρφωσης που θα καταστήσουν τον φύλακα φιλόσοφο κι άρχοντα της πόλης περιλαμβάνουν τις μαθηματικές επιστήμες. Αρχικά είναι η Αριθμητική, το «εν τε και τα δυο και τα τρία γινώσκειν» (Πολιτεία, 522c), μάθημα που είναι χρήσιμο στο στρατηγό κατά τη διεξαγωγή του πολέμου, αλλά συγχρόνως και «ελκτικό όντι παντάπασι προς ουσίαν» (Πολιτεία, 523a), καθώς οδηγεί από το αισθητό, το εμπειρικό προς τη νόηση στη πορεία για την απόκτηση της γνώσης της αληθινής ουσίας των όντων, «του όντος θέαν».

Μετά την αριθμητική που οξύνει τη νόηση έρχεται σε σειρά το μάθημα της γεωμετρίας (Πολιτεία, 527c), η γνώση της οποίας είναι απαραίτητη επίσης για την κατανόηση της ουσίας «του γαρ αεί όντος η γεωμετρική γνώσις εστίν» (Πολιτεία, 527b). Ακολουθούν τα μαθήματα της στερεομετρίας που εξετάζει τον κόσμο των στερεών στην ακινησία, της αστρονομίας που ερμηνεύει την κίνηση των πλανητών (Πολιτεία, 527d- 530c) και της αρμονικής ή ακουστικής (Πολιτεία, 531c), που αναζητά αριθμούς μέσα στις συμφωνίες που ακούγονται χωρίς να εξετάζει ποιοι αριθμοί είναι αρμονικοί, ποιοι όχι και για ποιο λόγο. Η θεμελιώδης σημασία των επιστημών αυτών συνάγεται από την αρχαία μαρτυρία σύμφωνα με την οποία πάνω από την είσοδο της Πλατωνικής Ακαδημίας υπήρχε η ενδεικτική επιγραφή «Μηδείς αγεωμέτρητος εισίτω μοι την θύραν».

Υπεράνω όμως όλων των μαθημάτων ο Πλάτων τοποθετεί τη Διαλεκτική (Πολιτεία, 531c), που θεωρεί ως την υψηλότερη βαθμίδα της φιλοσοφικής εκπαίδευσης. Επηρεασμένος από τη Σωκρατική μαιευτική, με την οποία ο Σωκράτης στόχευε να εκμαιεύσει την αλήθεια από το συνομιλητή του μέσα από ερωτήσεις, θεώρησε πως η συζήτηση με τους μαθητές του και ο διάλογος σε μορφή ερωτήσεων – απαντήσεων αποτελεί την κατάλληλη διδακτική μέθοδο και την εφάρμοσε στη διδασκαλία του στην Ακαδημία και στα γραπτά του έργα (έχουν τη μορφή

διαλόγου). Αυτή η μέθοδος με τη μορφή των ερωτήσεων και αποκρίσεων, στηριγμένη στον ορθό λόγο, φτάνει στην κορυφή του Νοητού, ανυψώνοντας τον άνθρωπο μέχρι τις απόλυτες ουσίες. Με τη Διαλεκτική και την Ενόραση η ψυχή ανάγεται από «τον βαρβαρικό βόρβορον» της άγνοιας και της αμάθειας μέχρι την υπέρτατη αρχή, τη θέα του αγαθού (Πολιτεία, 533d).

2.3 Η εκπαίδευση των Φιλοσόφων-Βασιλέων

Σύμφωνα με το εκπαιδευτικό σύστημα του Πλάτωνα, όσοι από τους φύλακες, ξεχωρίσουν για την φιλοσοφική τους παιδεία αλλά και για τις στρατιωτικές τους ικανότητες μετά από δοκιμασίες στα πεδία των μαχών (Πολιτεία, 414b), θα αποτελέσουν την επίλεκτη ομάδα των μελλοντικών φιλοσόφων και θα υποβληθούν σε μια ανώτερη πνευματική και ηθική αγωγή, καθώς οφείλουν να γνωρίσουν την ουσία των πραγμάτων. Θα ασχοληθούν με τη μελέτη των μαθηματικών επιστημών για 10 χρόνια, δηλαδή από το εικοστό έτος της ηλικίας τους έως το τριακοστό, για τη διασφάλιση της επικυρωμένης γνώσης των αιώνιων και αμετάβλητων αληθειών, καθώς η μαθηματική παιδεία αποτελεί την τρίτη βαθμίδα της γνώσης (Παύλου, 2011. Σακελλαράκη – Καπράνος, 2016). Μετά το 30^ο έτος της ηλικίας τους προχωρούν αυστηρά στη σπουδή της Διαλεκτικής για 5 ακόμα χρόνια. Η παιδεία αυτή είναι κοινή για άνδρες και γυναίκες. Μέχρι εδώ, οι φύλακες ονομάζονται φύλακες-επίκουροι. Κατόπιν, για μία χρονική περίοδο 15 ετών, δοκιμάζονται στους πειρασμούς της ζωής και συγχρόνως ασχολούνται με τη σπουδή των ανώτερων μαθηματικών και της φιλοσοφίας (Πολιτεία, 537 bd μετ. Ι. Γρυπάρης), μαθήματα που διαπλάθουν τον άνθρωπο ηθικά προς την «σοφίαν». Έτσι, στην ηλικία των 50 ετών, οι άριστοι μόνο απ' αυτούς, θα φτάσουν στην υψηλότερη βαθμίδα της ιεραρχίας, θα ασχοληθούν με την άσκηση των κυβερνητικών αξιωμάτων και θα αφιερωθούν στη φιλοσοφία (Παναγιωτίδης, 1935). Κατά τον Πλάτωνα στην «Πολιτεία» «φιλόσοφον μεν άρα.. πλήθος αδύνατον είναι» (Πολιτεία, 494a). Τότε ονομάζονται πια φύλακες-παντελείς, δηλαδή φύλακες-άρχοντες ή βασιλείς.

Οι φιλόσοφοι άρχοντες στην πλατωνική πολιτεία, έχοντας ασκηθεί στον καθαρό λόγο κι ένεκα της φυσικής τους προδιάθεσης (αφού στην ψυχή τους κυβερνάει το λογικό) είναι οι «της αλήθειας φιλοθεάμονες», δηλαδή εκείνοι που μπορούν να ατενίσουν «το αγαθόν» και να υπηρετήσουν το υψηλότερο ιδανικό της δικαιοσύνης. Μόνο με τη δικαιοσύνη, που είναι η πιο μεγάλη κοινωνική αρετή και το ηθικό επιστέγασμα των υπολοίπων αρετών - της σοφίας, της ανδρείας, και της σωφροσύνης θα μπορέσουν να διοικήσουν με ορθό τρόπο. Η δικαιοσύνη όμως, όπως προκύπτει, αποκτάται μόνο μ' ένα γενικό σύστημα φιλοσοφικής εκπαίδευσης και η εφαρμογή της μας δίνει έναν οργανισμό που είναι το τέλειο κράτος, «η άριστη πολιτεία». Η απαίτηση αυτή του Πλάτωνα για μια γνήσια φιλοσοφική εκπαίδευση προς επίτευξη του στόχου της ιδανικής αυτής πολιτείας ενυπάρχει στη γνωστή του ρήση «ή οι φιλόσοφοι να βασιλεύουν στις πόλεις ή οι βασιλείς γνήσια να φιλοσοφούν».

2.4 Ο ρόλος της παιδείας στην πολιτειακή οργάνωση

Όπως στο εσωτερικό της ψυχής, έτσι και στα επαγγέλματα στο κράτος, οι τρεις (3) τάξεις πρέπει να είναι ακριβώς χωρισμένες. Η σωτηρία της ψυχής απαιτεί να μην επεμβαίνει η μία στα δικαιώματα της άλλης, να μην υπάρχει σφετερισμός, αλλά να συνεργάζονται όλες για να επιτύχουν το πλατωνικό ιδεώδες - την τέλεια αρμονία. Αυτή άλλωστε είναι και η ουσία της δικαιοσύνης, η αρμονική συνύπαρξη και των τριών αυτών στοιχείων: η ισορροπία, δηλαδή, στις κοινωνικές τάξεις και στην περίπτωση της ατομικής δικαιοσύνης η ισορροπία μεταξύ της τριμερούς διαίρεσης της ψυχής του ανθρώπου. Όταν αυτή η ισορροπία διαταραχθεί, προκύπτει η αδικία που βλάπτει τόσο τον βίο του ατόμου, όσο και το βίο της πόλης. Άριστη πολιτεία είναι εκείνη στην οποία κυριαρχεί η δικαιοσύνη.

Ο Πλάτων, λοιπόν, θέτει ως στόχους της Παιδείας τον μετασχηματισμό των ηθικών αντιλήψεων και των πολιτικών θεσμών μέσα από την ισορροπία των μερών σε μια δίκαιη πολιτεία. Η πόλη-κράτος οφείλει να παρέχει όλα τα εφόδια και τα ερεθίσματα για την καλλιέργεια μιας «τέλειας και αγαθής» προσωπικότητας, με τη συμβολή της παιδείας, για την ένταξη των ανθρώπων σε τάξεις και την εκτέλεση των καθηκόντων τους σε κάθε τάξη. Ο απώτερος σκοπός είναι η δημιουργία υπεύθυνων και συνειδητοποιημένων πολιτών, που μέσα από την κατάλληλη και ουσιαστική εκπαίδευση θα αναδείξουν και θα ενισχύουν τις φυσικές τους ικανότητες για να τις θέσουν στη συνέχεια στην υπηρεσία του γενικότερου συμφέροντος (Κουντούρη, 2016).

Από τα προαναφερθέντα γίνεται κατανοητό ότι ο Πλάτων αναφέρεται σε μία αριστοκρατική κοινωνία, αφού στο ρόλο των κυβερνώντων προτιμά να τοποθετήσει μία μικρή «ελίτ» φυλάκων, που μέσω της φιλοσοφικής παιδείας κατέκτησαν το υψηλότερο επίπεδο της νόησης. Η στάση αυτή του Πλάτωνα βρίσκει πολλούς επικριτές, οι οποίοι κατηγορούν τον ιδεαλιστή φιλόσοφο ότι εισηγείται ένα αριστοκρατικό πολίτευμα (Μέρκατας, 2017), Ο Carl Popper, φιλόσοφος του 20ου αι., μάλιστα κατέκρινε την ιδανική πολιτεία του Πλάτωνα ως ένα ολοκληρωτικό μόρφωμα (Κουντούρη, 2016, Παύλου Π., 2011). Πάντως, θα πρέπει να αναφερθεί ότι ακόμα και αν ο Πλάτων προτείνει ένα αριστοκρατικού τύπου πολίτευμα, δεν πρόκειται για τη συνηθισμένη για την εποχή αριστοκρατία που ενδιαφέρεται για το ίδιο συμφέρον, αλλά για μία αριστοκρατία του πνεύματος και καμία σχέση το πολίτευμα αυτό δεν έχει με εκείνο που οι σύγχρονοί του και οι σημερινοί μελετητές εννοούν με τον όρο αυτό. Είναι πολύ σημαντικό για την εποχή του Πλάτωνα ότι η διάκριση των τάξεων στην κοινωνία της πόλης δεν γίνεται με βάση την καταγωγή ή την οικονομική κατάσταση των ατόμων, αλλά με βάση το αποτέλεσμα της επίδοσης στην εκπαίδευση που είναι κοινή, δωρεάν και παρέχεται από την πολιτεία σε όλους τους πολίτες ανεξαιρέτως, σε συνδυασμό με τις φυσικές ικανότητες του καθενός. Ο φιλόσοφος, λοιπόν, δεν τοποθετεί στην κορυφή της εξουσίας τους πιο πλούσιους ή τους πιο ισχυρούς αλλά τους σοφότερους της πόλης, που έχουν την ικανότητα να λαμβάνουν τις σωστές αποφάσεις για τη διασφάλιση του κοινού γενικού συμφέροντος και την ευημερία του κοινωνικού συνόλου. Πρόκειται για ένα ιδιότυπο μοντέλο ουσιαστικού δημοκρατικού πολιτεύματος, όπου οι λίγοι-άριστοι, αναλαμβάνουν την υποχρέωση να

φροντίζουν και να «υπηρετούν» τους πολλούς μέσω της διοίκησης της πόλης, θυσιάζοντας το ατομικό συμφέρον (λόγω κατάργησης της ατομικής περιουσίας που κατά τον Πλάτωνα είναι αιτία διαφθοράς σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο). Αντίθετα, κάποιιοι μελετητές τον θεωρούν ως πηγή έμπνευσης του Carl Marx και πρόδρομο του κομμουνισμού (Κουντούρη, 2016).

Διαπιστώνουμε ότι μέσα από την αντίθεση του Πλατωνικού δυϊσμού που βρίσκει λύση στην υποταγή του κατώτερου στο ανώτερο, όπως του σώματος στην ψυχή, του αισθητού κόσμου στον κόσμο των νοητών, της αμάθειας στη γνώση, των αμαθών στους «επαίοντες», των «χάλκινων» ανθρώπων σ' αυτούς «από χρυσάφι», επιτυγχάνεται η αρμονία αυτή που εξασφαλίζει την επικράτηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και κατ' επέκταση της κοινωνικής ευημερίας στην πόλη - κράτος.

3.Το εκπαιδευτικό σύστημα κατά τον Πλάτωνα, όπως παρουσιάζεται στους «Νόμους»

3.1. Τα στάδια της Εκπαίδευσης κατά τον Πλάτωνα

Σημαντικότερη θεωρείται η συμβολή του Πλάτωνα στην Παιδαγωγική επιστήμη, καθώς στο έβδομο βιβλίο (Βιβλίο Ζ') των «Νόμων» του εξέφρασε τις παιδαγωγικές του αντιλήψεις και τις διδακτικές του θεωρίες εξετάζοντας την αγωγή από τη γέννηση του ανθρώπου ως την ενηλικίωσή του. Οι αντιλήψεις του για την παιδεία είναι δυνατόν να συμπεριληφθούν στο ακόλουθο σχήμα (Μαρκαντώνης, 1981):

1) Η αγωγή από 1-3 ετών (Νόμοι, 788a - 793a)

Μόλις τα παιδιά γεννηθούν είναι αναγκαίο για την σωστή ανάπτυξή τους, να τα φροντίζουν οι παιδαγωγοί, δηλαδή οι τροφοί (δούλες που έχουν το καθήκον της επίβλεψής τους). Θα ήταν καλύτερο κάθε παιδί να έχει πάνω από μία τροφό. Οι τροφοί θα πρέπει να μεγαλώνουν τα παιδιά σωστά, να τα βάζουν να περπατούν και όταν είναι ικανά να πηγαίνουν μόνα τους στους γονείς τους. Εάν οι τροφοί δεν μπορούν να ανταποκριθούν σωστά στο έργο τους για την παιδεία των μικρών παιδιών, ο Πλάτων τόνιζε πως θα πρέπει να υποστούν κυρώσεις και ποινές από το νόμο, καθώς αυτό είναι πολύ σημαντικό. Σε αυτό το ηλικιακό στάδιο σημασία για την ανάπτυξη του βρέφους έχει η αγωγή του σώματος, οι αυθόρμητες κινήσεις των μελών του σώματός του. Επίσης, πρέπει να τηρείται το μέτρο στην αγωγή του συναισθηματικού βίου, δηλαδή το παιδί πρέπει να συνηθίζει στη μέση διάθεση, «να μην επιδιώκει τις ηδονές ούτε πάλι ν' αποφεύγει τις λύπες». (Νόμοι, 792 cd, μετάφ. Βασίλη Μοσκόβη). Να μην εθίζεται στην τρυφελότητα και στη μαλθακότητα, ούτε στην υπερβολική σκληραγώγηση.

2) Η αγωγή από 3-6 ετών (Νόμοι, 793e - 794c)

Τα παιδιά και των δύο φύλων αυτής της ηλικίας συνεκπαιδεύονται στα ιερά της πόλης, όπου ακούν κατάλληλους μύθους και παίζουν αυθόρμητα παιχνίδια. Στο εκπαιδευτικό σύστημα του Πλάτωνα τα παιδιά μαθαίνουν μέσα από το παιχνίδι, ενώ παράλληλα μυσούνται στις ηθικές και κοινωνικές αξίες. Σαν παιδιά ελευθέρων πολιτών πρέπει να διαπαιδαγωγούνται ελεύθερα. Σε

τυχούσες παρεκτροπές τους οι ποινές από τις τροφούς θα πρέπει να είναι λογικές, ούτε σκληρές ούτε ατιμωτικές, για να κρατούν τις εκδηλώσεις των παιδιών στα όρια του μέτρου. Τις τροφούς θα εποπτεύουν για τη σωστή εκτέλεση του έργου τους ελεύθερες γυναίκες, «οι νομοφύλακες», που θα ασκούν γενική εποπτεία των παιδιών της κάθε φυλής (Νόμοι, 794b). Και στο στάδιο αυτό της ηλικίας, σημαντικό ρόλο για την καλλιέργεια των παιδιών παίζει η γυμναστική, καθώς και η μουσική παιδεία.

3) Η αγωγή από 6-10 ετών (Νόμοι, 794d - 797b).

Σ' αυτή την ηλικία αρχίζει η συστηματική εκπαίδευση που είναι χωριστή για τα αγόρια και τα κορίτσια, τα μαθήματα είναι όμως σε μεγάλο βαθμό τα ίδια και για τα δύο φύλα. Αυτά είναι μαθήματα γυμναστικής που αποσκοπούν στη σύμμετρη άσκηση και των δύο χεριών καθώς και παιχνίδια πολεμικού χαρακτήρα (ιππασία, τοξευτική, ακοντισμός, σφενδόνηση), αφού ο σκοπός της σωματικής αγωγής κατά τον Πλάτωνα ήταν πρωταρχικά η παρασκευή για πόλεμο. Προσθέτει επίσης το χορό, επιμένοντας στη σύνδεσή του με τη διδασκαλία του χορικού άσματος. Υπογραμμίζει μάλιστα τη σημασία του για την ηθικοπλαστική μόρφωση των νέων, καθώς ο χορός θα πειθαρχήσει και θα υπάγει σε αρμονία την αυθόρμητη ανάγκη του νέου να κινείται και να δρα.

4) Η αγωγή από 10-13 ετών (Νόμοι, 809e- 811a)

Στην ηλικία αυτή αρχίζει η εγκύκλια παιδεία. Τα παιδιά μαθαίνουν ανάγνωση και γραφή καθώς και στοιχεία αριθμητικής, στερεομετρίας κι αστρονομίας. Γίνεται επίσης διδασκαλία κατ' επιλογή ποιημάτων και αποσπασμάτων από πεζά κείμενα, κατάλληλων παιδαγωγικά, από τον «γραμματιστήν». Ο Πλάτων πίστευε πως μέσα σ' αυτό το χρονικό διάστημα των τριών χρόνων οι νέοι πρέπει να γνωρίσουν και να κατανοήσουν άριστα και γρήγορα τα μαθήματα που διδάσκονται, διαφορετικά θα πρέπει να εγκαταλείψουν την παιδεία και να ασχοληθούν με βιοποριστικές και χειρωνακτικές εργασίες.

5) Η αγωγή από 13-16 ετών (Νόμοι, 812e-813c)

Από την ηλικία των 13 ετών, οι επίλεκτοι μαθητές, διαπαιδαγωγούνται κυρίως στη μουσική. Διδάσκονται λύρα και κιθάρα από τον «κιθαριστήν». Εκτός από την όρχηση, η αγωγή τους περιλαμβάνει και γυμναστικές ασκήσεις, όπως τοξοβολία, ρίψεις όπλων, στρατοπεδεύσεις, το αγώνισμα του ίππου και άλλα αγωνίσματα, «τα περί τον πόλεμον άπαντα τοις σώμασι διαπονήματα», εξίσου υποχρεωτικά και για τις νέες. Επιπλέον, η εκμάθηση του χορού, προσδίδει και στους νέους και τις νέες σωματική εξάσκηση

6) Η αγωγή από 16-18 ετών (Νόμοι, 817e)

Οι νέοι της ηλικίας αυτής λαμβάνουν μόρφωση υψηλότερου επιπέδου, αφού εισάγονται στις επιστήμες, δηλαδή στην αριθμητική, γεωμετρία και αστρονομία, καθώς επίσης λαμβάνουν τις απαραίτητες γνώσεις για τον πόλεμο, την οικιακή οικονομία και την κρατική διοίκηση. Ασχολούνται ακόμα και με το κυνήγι σαν πολεμική προάσκηση.

7) Η αγωγή από 18-20 ετών (Νόμοι, 832a)

Περιλαμβάνει στρατιωτική εκπαίδευση που συνίσταται από πολεμικές ασκήσεις, «παιδείαν τε άμα και παιδιάν πολεμικήν», καθώς συνεχίζουν τη σπουδή της Αριθμητικής, Γεωμετρίας και Αστρονομίας σε ανώτατο επίπεδο. Όσοι δεν καταφέρνουν να ανταπεξέλθουν σε ικανοποιητικό βαθμό έως τώρα, είναι ανάγκη να ακολουθήσουν το επάγγελμα που ταιριάζει με την κλίση τους.

3.2 Οι παιδαγωγικές αρχές του Πλάτωνα στους «Νόμους»

Αυτό είναι σε γενικές γραμμές το αναλυτικό πρόγραμμα, σύμφωνα με το εκπαιδευτικό σύστημα του Πλάτωνα, όσον αφορά την πρακτική και θεωρητική μόρφωση. Θεωρεί ο Πλάτων ότι η αγωγή του παιδιού πρέπει να αρχίζει από τη γέννησή του, καθώς η νηπιακή ηλικία είναι πολύ σημαντική για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου. Σ' αυτή την τρυφερή ηλικία τίθενται τα θεμέλια της διαμόρφωσης του χαρακτήρα του, όπως υποστηρίζουν και οι νεώτεροι παιδαγωγοί. Επίσης, ο Πλάτων θεωρεί ότι η εκπαίδευση οφείλει να είναι υποχρεωτική τόσο για τα αγόρια όσο και για τα κορίτσια (Νόμοι, 804d) σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και με τα ίδια εκπαιδευτικά μέσα. «Τα αυτά δε δη και περί θηλειών ο μεν εμός νόμος αν είποι πάντα όσαπερ και περί των αρρένων, ίσα και τας θηλείας ασκείν δειν». (Νόμοι, 804de). Η πεποίθηση του Πλάτωνα για υποχρεωτική εκπαίδευση βρίσκει εφαρμογή στην εποχή μας, σε συνδυασμό με το δημόσιο χαρακτήρα της, όπως εκείνος καθιέρωσε. Είπε, δηλαδή, ότι η εκπαίδευση των παιδιών δεν θα πρέπει να ασκείται από τους γονείς, αλλά να γίνεται υποχρεωτικά και συστηματικά από την πολιτεία. «Ως της πόλεως μάλλον η των γεννητόρων όντας παιδευτέον εξ' ανάγκης» (Νόμοι, 804d).

Επισημαίνεται η παιδαγωγική αξία που δίνεται στο παιχνίδι από τον Πλάτωνα με την ένταξή του στο εκπαιδευτικό του σύστημα (Νόμοι, 797ab), καθώς, όπως και οι σύγχρονοι παιδαγωγοί υποστηρίζουν, αυτό γίνεται μία ευχάριστη εμπειρία η οποία βοηθάει το παιδί να καλλιεργεί διάφορες ψυχοσωματικές δεξιότητες, να αναπτύσσει πνεύμα συνεργασίας και αλληλεγγύης, να υπακούει σε συγκεκριμένους και καθορισμένους κανόνες (ομαδικά παιχνίδια) και να λειτουργεί με τάξη, προετοιμάζοντάς το για τη μετέπειτα ζωή του ως υπεύθυνος πολίτης. Δίνεται έμφαση από τον Πλάτωνα στην έννοια του μέτρου, της αρμονίας και της ισορροπίας για την καλλιέργεια του ήθους του ατόμου. Με τη σωστή εκπαίδευση καθίσταται δυνατή η αντιμετώπιση κάθε εμποδίου και η μετεξέλιξη του ανθρώπου σε ένα ανώτερο, ηθικό και εκπαιδευμένο ον (Νόμοι, 672c). Η παιδεία πρέπει να διαμορφώνει ελεύθερους ανθρώπους και συγχρόνως κριτικούς πολίτες. (Σακελλαράκη – Καπράνος, 2015).

Παρατηρούμε ότι η αγωγή που ο Πλάτων εισηγείται στους «Νόμους» είναι για τα παιδιά όλων των πολιτών (πλην δούλων) κι όχι για τα παιδιά των δύο ανώτερων κοινωνικών τάξεων, όπως ορίζει στην «Πολιτεία» του, όπου μπορούμε να πούμε ότι η αγωγή είναι αυστηρά επαγγελματικού χαρακτήρα και διαφοροποιείται με κάποια έννοια ταξική (Σακκάς, 1985). Ο Πλάτων δίνει ουσιαστική αξία στη σε βάθος γνώση και όχι στην επιφανειακή και ρηχή γνώση (Νόμοι, 819a, 811b). Μεγάλη σημασία δίνει στην αξία του διαλόγου, της συζήτησης και στη χρήση των ερωτήσεων και των απαντήσεων, ωστόσο και ο ίδιος δίδασκε στην Ακαδημία του

και με τη διάλεξη (Field, 1972, σ. 55 στο: Γεραρής, 2014). Διατυπώνει τις βασικές αρχές της σύγχρονης παιδαγωγικής και διδακτικής: της αυτενέργειας, της εποπτείας και της συναισθηματικής συμμετοχής στο διδασκόμενο αντικείμενο (Νόμοι 643b-d στο: Γεραρής, 2014:5).

4. Αξία και σκοποί της Πλατωνικής παιδείας - Συμπεράσματα

Είναι γνωστό, πως η Πυθαγορική θεωρία των αριθμών και οι δοξασίες των Πυθαγορείων για τη ψυχή, η ελεατική θεωρία του Παρμενίδη περί του σταθερού και αναλλοίωτου Είναι, η θεωρία του Νου του Αναξαγόρα, η θεωρία της γενικής ροής του Ηρακλείτου (που μετέπειτα έγινε η βάση της θεωρίας του Πλάτωνα για την αντίληψη του αισθητού κόσμου) και ιδιαίτερα η Σωκρατική εννοιολογία επηρέασαν το έργο του Πλάτωνα κι αποτέλεσαν συστατικά στοιχεία της φιλοσοφίας του.

Ο ίδιος ο Πλάτων με τη σειρά του άσκησε ύψιστη επιρροή στον μετέπειτα φιλοσοφικό στοχασμό - στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία και γενικότερα στη δυτική φιλοσοφική παράδοση μέχρι και σήμερα. Τα διάφορα φιλοσοφικά συστήματα είτε επιδίδονται στην ανατροπή των ιδεών του, είτε οικοδομούνται πάνω σ' αυτές εκσυγχρονίζοντάς τες. Αναμφισβήτητα οι Πλατωνικές ιδέες συγκροτούν αναφορές για ολόκληρο τον ιστορικό-επιστημονικό μετά-πλατωνικό ορίζοντα. Στη διδασκαλία του συνυπάρχουν, αριστοτεχνικά ενωμένα, τα πριν από αυτόν φιλοσοφήματα που μέσα από την πλατωνική διάνοια πληρούν όλες τις ανάγκες του ανθρώπου μέσα σ' ένα σύστημα. Είναι εκείνο το σύστημα μέσα απ' το οποίο η ελληνική φιλοσοφία προσέδωσε τις στερεές βάσεις, πάνω στις οποίες το ανθρώπινο πνεύμα στήριξε μέσα στο διάβα των αιώνων τις εκάστοτε ανησυχίες του. Γι' αυτό κι η Πλατωνική φιλοσοφία γενικά δεν μπορεί να χαρακτηριστεί απλά ένα κεφάλαιο της ιστορίας της φιλοσοφίας. Έχει δεσπόζουσα θέση μέσα σ' αυτή, καθώς τα μηνύματα που μεταφέρει και ο τρόπος που ο δημιουργός της φιλοσόφησε χαλαρώνει τη πρόσδεσή της με το χρόνο.

Σ' αυτήν ενυπάρχει ένας άκρατος ιδεαλισμός που συνίσταται στην αμετάθετη πίστη του στη δύναμη των ιδεών, στην αρετή και στην έμφυτη καλοσύνη του ανθρώπου. Ο Πλάτων στο έργο του ατένισε τον άνθρωπο ως πράττον υποκείμενο κι αναζήτησε τρόπους διαγωγής του και σύνταξης της πολιτείας του τέτοιους που να συνάδουν με την ποιότητα των γνωριστικών του σημείων και τη μοναδικότητα της θέσης που, ένεκα αυτών, κατέχει στη φυσική κλίμακα (Χρόνης, 2002). «Ενώ το ζήτημα της παιδείας είχε απασχολήσει και προγενέστερους στοχαστές, ο Πλάτων είναι ο πρώτος που αναγνωρίζει ειδικές περιστάσεις που συντελούν στην παιδαγωγική διαδικασία, καθώς και στις απαιτήσεις στις οποίες αυτή οφείλει να ανταποκρίνεται, διαμορφώνοντας με αυτόν τον τρόπον μια «φιλοσοφία της αγωγής» (Στεφάνου, 2009:8). Η παιδεία ταυτίζεται με τη φιλοσοφία και τη γνώση που θεωρούνται η ύψιστη μορφή της μόρφωσης και της αγωγής, η οποία είναι στην ουσία πολιτική αγωγή, καθώς η πολιτεία είναι υπεύθυνη για την αγωγή των νέων, με προτεραιότητα την επίτευξη της κοινωνικής ευδαιμονίας, που σηματοδοτεί την ευημερία του συνόλου και όχι στην ατομική. Ο Πλάτων διατύπωσε μια σαφή θεωρία για την εκπαίδευση, που για πρώτη φορά γίνεται

αντικείμενο συστηματικής διερεύνησης, εισηγούμενος αρχές που τον καθιέρωσαν ως έναν από τους μεγαλύτερους παιδαγωγούς στην ιστορία της ανθρωπότητας. Δίνει στην παιδεία την πρώτη θέση μέσα στην πολιτεία του, θεωρώντας την κατ' εξοχήν πολιτική πράξη της φιλοσοφίας, αλλά και συγχρόνως την κύρια τροφή της ψυχής. Η παιδεία είναι πιο απαραίτητο στοιχείο για τον άνθρωπο ακόμα κι από την τροφή. Η έλλειψή της οδηγεί τον άνθρωπο στο σωματικό θάνατο, η έλλειψη όμως της παιδείας οδηγεί αυτόν στην έσχατη απαιδευσία, κατάσταση που είναι χειρότερη κι από το σωματικό θάνατο (Νασιάκου, 2002). Ο Πλάτων, δίνοντας έμφαση στην αξία της παιδείας γράφει στους «Νόμους» του ότι «ο άνθρωπος είναι ήμερο ζώο, όμως αν πάρει την ορθή παιδεία κι έχει και καλές έμφυτες καταβολές διαμορφώνεται στο πιο θεϊκό και πιο ήμερο απ' όλα τα ζώα. Αντίθετα, αν δεν εκπαιδευτεί σε βαθμό ικανοποιητικό ή δεν πάρει τη σωστή παιδεία, γίνεται το αγριότερο απ' όλα τα ζώα που γεννάει και τρέφει η γη. Γι' αυτό το λόγο, ο νομοθέτης δεν πρέπει ποτέ να επιτρέπει να παίρνει η αγωγή των παιδιών μια δεύτερη θέση στη ζωή της πολιτείας ή να γίνεται πάρεργο» (Νόμοι, 766a). Αντίθετα, πρέπει να φροντίζει ώστε η παιδεία να ασκεί τις αγαθές της επιδράσεις πάνω στον άνθρωπο και να τον εξυψώνει από το ζωικό - βιολογικό επίπεδο της αμάθειας και της βαναυσότητας που μπορεί ένας απάιδευτος να βιώνει.

Ο ανώτερος σκοπός της παιδείας, κατά τον Πλάτωνα, είναι η θέα του αγαθού και η απόκτηση της γνώσης της απόλυτης αλήθειας. Εμβαθύνοντας στον ουσιαστικό της χαρακτήρα, τόνισε τη διαμόρφωση της ανθρώπινης ψυχής στη βάση της ενόρασης των ιδεών, που είναι και ο στόχος της όλης παιδευτικής διαδικασίας. Μέσα από την εκπαίδευση επιχειρείται η καλλιέργεια της ψυχής, η διαμόρφωση του ήθους (η ενίσχυση των αρετών που αποτελούν τη δικαιοσύνη: της σοφίας, της ανδρείας και της σωφροσύνης) και η ισόρροπη πνευματική και σωματική ανάπτυξη, δηλαδή η ολιστική ανάπτυξη του ατόμου. Κανένας συγγραφέας δεν έχει κάνει πιο εξιδανικευτικούς ισχυρισμούς για την έννοια του καλού απ' όσο ο Πλάτων, για την ιδέα του αγαθού που είναι η «αιτία» της αλήθειας και της γνώσης (Πολιτεία, 505-506). Το όλο σύστημα της παιδείας του έχει σαν πρωταρχικό σκοπό να ασκείται ο άνθρωπος απ' την παιδική του ακόμα ηλικία στην αρετή, για να γίνει τέλειος πολίτης, που θα γνωρίζει να κυβερνά και να υπακούει στους νόμους σύμφωνα με το πνεύμα της δικαιοσύνης. «Την δε προς αρετήν εκ παιδών παιδείαν, ποιούσαν επιθυμητήν τε και εραστήν του πολίτην γενέσθαι τέλεον, άρχειν τε και άρχεσθαι επιστάμενον μετά δίκης» (Νόμοι, 643e). Ο Πλάτων, όταν κάνει αναφορά στον τέλειο άνθρωπο, δεν τον εννοεί ως τύπο γενικά, αλλά ως πολίτη και ως μέλος χρήσιμο της κοινωνίας, που έχει συνείδηση των αλληλεξαρτήσεων του μ' αυτή και ενσυναίσθηση των δικαιωμάτων του και υποχρεώσεών του. (Παναγωτίδου, 1935:559). Η εκπαίδευση αναδεικνύεται το κύριο μέσο για την καλλιέργεια της αρετής και προβάλλεται ως βάση της επίτευξης της «ιδανικής» πολιτειακής οργάνωσης, που θα εξασφαλίζει την κοινωνική δικαιοσύνη, και ως εκ τούτων έχει ύψιστη σημασία στο φιλοσοφικό στοχασμό του Πλάτωνα. Το πλατωνικό ιδεώδες στηρίζεται και εξαρτάται από την ισότιμη παιδαγωγική και πνευματική κατάρτιση των ατόμων αλλά και την ηθική διάπλασή τους, που διαμορφώνεται από το ιδεώδες της ανδρείας, της τιμής, του σεβασμού και αφοσίωσης στην πατρίδα, και την υπακοή στους νόμους. Τότε η Πολιτεία γίνεται αρωγός και διασφαλίζει την κοινωνική ευδαιμονία και οι άνθρωποι δεν γίνονται θύματα κακοδαιμονίας λόγω της αμάθειάς τους (Τσώνη, 2012).

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι η παιδεία, κατά τον Πλάτωνα, αποσκοπεί στην αρμονική ανάπτυξη των φυσικών και πνευματικών δυνάμεων και ικανοτήτων του ατόμου, καθώς επίσης στην καλλιέργεια των συναισθημάτων του και των δεσμών του προς το κοινωνικό σύνολο και την πολιτεία όπου ανήκει (Τσώνη, 2012). Αυτόν το στόχο κατορθώνει το άτομο να επιτύχει, εάν πειθαρχήσει στις επιταγές της νόησης, στις ηθικές αρχές που επιβάλλονται από τον ορθό λόγο (ορθολογισμό), στις υποδείξεις των δασκάλων, στους νόμους και στις αποφάσεις των αρχόντων της πολιτείας (Πολιτεία, 564a. Γεραρής 2014:6). Η παιδεία αμβλύνει τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων και τους οδηγεί στη συναίσθηση της δικαιοσύνης, ώστε να εφαρμόζεται συνειδητά στο βίο και να αποβαίνει πηγή ευδαιμονίας για τα άτομα και τις κοινωνίες.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Γεραρής, Η., (2014), *Παιδαγωγικές θέσεις του Πλάτωνα: Παρουσίαση και κριτική αποτίμηση*, Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο 10,11,12 Οκτωβρίου 2014.
- Γεωργούλης, Κ., Δ. (1980), *Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας*, τόμ. Α', Αθήνα: εκδόσεις Παπαδήμα.
- Δεσποτόπουλος, Κ.Ι. (1997), *Η Φιλοσοφία του Πλάτωνος*, Αθήνα: Κ.Ε.Ε.Φ.
- Κακατόλη, Θ., (2020), *Η παιδεία στον Πλάτωνα όπως παρουσιάζεται στην Πολιτεία και τους Νόμους*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ), Τμήμα Φιλοσοφία και Παιδαγωγικής.
- Κουντούρη, Γ., (2016), *Εκπαιδευτικές – παιδαγωγικές επισημάνσεις στην Πολιτεία του Πλάτωνος*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Διεπιστημονικά & Διατμηματικό πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Ηθική Φιλοσοφία», Καλαμάτα: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου & Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Μαρκαντώνης, Ι., Σ., (1981), *Παραδόσεις Ιστορίας της Παιδείας*, Αθήνα: εκδ. Α. Μαυρομμάτη.
- Μέρκατας, Γ., «Η Διάθρωση της Πολιτείας του Πλάτωνα», Ανακτήθηκε από το Newsroom schooltime.gr στις 10 Νοεμβρίου 2017. Διαθέσιμο στο: <https://www.schooltime.gr/2017/11/10/i-diarthrosi-tis-politeias-tou-platona/>
- Μιχαηλίδης-Νουάρος, Α. (1964), *Η εξαιρετος φύσις - Οι άριστοι από τους νέους - και ο Πλάτων*, Αθήνα.
- Νασιάκου, Κ., (2002). «Η παιδεία στον Πλάτωνα», στο: Αραμπατζής Γ., (επιμ.), Πλάτων: Αφιέρωμα στον Δ. Ανδριόπουλο, τ. Α', εκδ. Παπαδήμας, Αθήνα, σσ. 317-343.
- Πλάτωνος: Νόμοι (1988), (Δίτομο: τόμος α-ζ & τόμος η-ιβ), απόδοση Βασίλη Μοσκόβη, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη σειρά: Κλασική Βιβλιοθήκη/ Αρχαίοι Έλληνες Συγγραφείς
- Πλάτων, *Πολιτεία* (χ.χ.). Τόμος Α, Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια: Ιωαν. Γρυπάρη, Αθήνα: Ι. Ζαχαρόπουλος
- Πλάτων, *Πολιτεία* (χ.χ.). Τόμος Β, Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια: Ιωαν. Γρυπάρη μετάφραση

Ιωαν. Γρυπάρη, Αθήνα: Ι. Ζαχαρόπουλος.

Παναγιωτίδης, Γ., (1935), *Πλάτων*. Αθήνα: Εκδ. Δημητράκου Α. Ε.

Παύλου, Π., (2011). *Όψεις της πολιτικής σκέψης του Πλάτωνα στον Τίμαιο και στους Νόμους*, Διπλωματική Εργασία, Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ.

Σακελλαράκη, Κ., & Καπράνος Σ., (2015). *Η εκπαιδευτική πολιτική του Πλάτωνα στα έργα «Πολιτεία» και «Νόμοι»*. Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 19-21 Ιουνίου 2015, 1192-1196.

Σακκάς, Α., (1964), *Πλάτωνας, Μία κριτική ανάλυση της κοινωνικής πολιτικής θεωρίας του*. Αθήνα: Εκδ. Gutenberg.

Στεφάνου, Ν., (2009), *Πλατωνικές Παιδαγωγικές Απόψεις*. [Διπλωματική Εργασία]. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης: Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής.

Τζαβέλλα, Κ., Γ., (2015), *Οι εκπαιδευτικές αντιλήψεις του Πλάτωνα*, Διπλωματική εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα: Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας.

Τσώνη, Α., (2012), «Η έννοια της Παιδείας στον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη ως προς τη συγκρότηση ανεπτυγμένης κοινωνίας ή Πώς η πολιτεία θα συμβάλλει σε μια «ακριβεστέραν παιδείαν» των νέων με στόχο τη γνώση της αρετής και την έμπρακτη εφαρμογή της». Ανακτήθηκε την Παρασκευή, 7 Δεκεμβρίου 2012. Διαθέσιμο στο: https://thesecretrealtruth.blogspot.com/2012/12/blog-post_30.html

Χρόνης, Ν., (2002), «Άνθρωπος και Φύση», Πλάτων, τόμ. Β', επιμ. Γ. Αραμπατζής, Αθήνα: εκδ. Παπαδήμας, σσ. 691-710.